

АНАЛІЗ

**національного законодавства у сфері правосуддя щодо забезпечення єдності
судової практики та шляхів його вдосконалення**

Київ, 2025

Цей документ було підготовлено в рамках проєкту Ради Європи «Підтримка України у впровадженні стандартів Ради Європи щодо судової влади», який імплементується Департамент співробітництва Ради Європи з питань прав людини та правосуддя

ЗМІСТ

Вступ	4
1. Велика кількість постанов Верховного Суду та недостатньо ефективні касаційні фільтри	5
2. Відсутність чіткого виокремлення висновку щодо застосування норми права у тексті постанов Верховного Суду.....	8
3. Відсутність механізму узгодження суперечливих висновків Верховного Суду щодо застосування норм права.....	10
4. Відмови у прийнятті до провадження справ з боку судової палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду, які зберігають суперечливу судову практику	11
5. Значна кількість відступів від раніше сформульованих висновків Верховного Суду щодо застосування норм права	12
6. Надмірно жорсткі межі перегляду Верховним Судом судових рішень у касаційному порядку	15
7. Відсутність механізму узгодження різної практики Верховного Суду щодо застосування окремих норм права, які регулюють порядок касаційного провадження	16
8. Відсутність касаційного перегляду у окремих категоріях справ (зокрема, у справах про адміністративні правопорушення)	18

Документ підготовлено за підтримки проекту Ради Європи "Підтримка України у впровадженні стандартів Ради Європи щодо судової влади", що впроваджується Департаментом співробітництва Ради Європи з питань прав людини та правосуддя.

Застереження:

Рада Європи не несе відповідальності за зміст цього документа. Її підтримка не означає схвалення висловлених у ньому думок, висновків або тверджень. Викладені погляди та інформація не обов'язково відображають офіційну позицію Ради Європи або будь-якого з її органів.

Вступ

Реформи у сфері правосуддя в Україні протягом останніх років призвели до тектонічних змін у структурі національної судової системи та дали серйозний імпульс до покращення її роботи. Водночас, окремі аспекти цих реформ, навпаки, сприяли нестабільності судової практики. Проте відсутність узгоджених підходів судів у подібних правових ситуаціях підриває правову передбачуваність, знижує рівень довіри до судової системи і створює значні ризики для належного функціонування правової системи.

У період до початку роботи нового Верховного Суду та набрання чинності нової редакції процесуальних кодексів 15.12.2017 єдність судової практики забезпечувалась через постанови пленумів Верховного Суду України та вищих спеціалізованих судів. Відповідно до п. 10-1 ч. 2 ст. 46 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Пленум Верховного Суду зберігає повноваження з метою забезпечення однакового застосування норм права при вирішенні окремих категорій справ узагальнювати практику застосування матеріального і процесуального законів, систематизувати та забезпечувати оприлюднення правових позицій Верховного Суду з посиланням на судові рішення, в яких вони були сформульовані. Водночас, на практиці такі повноваження залишаються нереалізованими. Тому починаючи з 15.12.2017 механізм забезпечення єдності судової практики побудований навколо поняття «висновок Верховного Суду щодо застосування норми права», який обов'язковий для врахування усіма судами, та механізму зміни та узгодження таких висновків.

Водночас, відсутність єдиного підходу щодо змісту цього поняття, усталеної практики чіткого виокремлення такого висновку ВС (який є обов'язковим для врахування іншими судами) від іншого тексту постанови ВС (який не є обов'язковим для врахування іншими судами), досить часті відступи від таких висновків за відсутності істотних змін у суспільних відносинах або їх регулюванні у поєднанні з величезною кількістю постанов, які Верховний Суд ухвалює щороку, створюють істотні перешкоди на шляху до забезпечення належного рівня єдності судової практики, який би відповідав принципу юридичної визначеності.

Цей аналіз національного законодавства у сфері правосуддя щодо забезпечення єдності судової практики та шляхів його вдосконалення підготовлено в рамках проекту Ради Європи «Підтримка України у впровадженні стандартів Ради Європи щодо судової влади». Автором є Андрій Нижний – національний експерт Ради Європи, суддя у 2014-2020рр., радник Голови Верховної Ради України, партнер Hillmont Partners, кандидат юридичних наук, заслужений юрист України.

Основною метою вказаного аналізу є аналіз проблем, які існують в Україні у сфері забезпечення єдності судової практики, виявлення недоліків національного законодавства, які на практиці призводять до суперечливої або непослідовної судової практики, а також напрацювання пропозицій змін до законодавства (з огляду на обмеженість обсягу цього аналізу – на прикладі положень Господарського процесуального кодексу України), які могли б покращити відповідне правове регулювання та єдність судової практики.

1. Велика кількість постанов Верховного Суду та недостатньо ефективні касаційні фільтри

Відповідно до ч. 6 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», яка корелюється з відповідними статтями у всіх процесуальних кодексах, висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права. Водночас, щороку Верховний Суд (далі – ВС) ухвалює десятки тисяч постанов, кожна з яких потенційно може містити висновок застосування норми права.

Наприклад, у 2024 році до ВС надійшло 83 574 касаційних скарги, з яких 20 239 розглянуто по суті¹, а відтак постанови за результатом їх розгляду мають містити або новий висновок, або повторення раніше сформульованого висновку, всупереч якому було ухвалено рішення апеляційним судом. За інформацією судді ВП ВС на кінець 2024 року лише у господарських та цивільних справах ВС було ухвалено понад 120 тис. постанов², які можуть містити обов’язкові для врахування усіма судами висновки про застосування норм права. Така кількість «прецедентних» рішень ВС створює не тільки складнощі для їх відстеження та послідовного застосування судами нижчих інстанцій та юристами, а й становить окремий виклик для ВС з точки зору їх узгодження між собою.

Однією із причин такої кількості справ у ВС може бути недостатній рівень якості роботи апеляційних судів. Згідно зі статистичними даними ВС з розглянутих у 2024 році по суті 20 239 касаційних скарг у 8 339 випадках рішення судів попередніх інстанцій були змінені чи скасовані³.

Проте іншою причиною є недостатня ефективність та надмірна формалізація касаційних фільтрів, запроваджених у 2020 році.

Після переходу на конституційному рівні у 2016 році до моделі обмеженої касації (можливість касаційного оскарження лише у визначених законом випадках) в процесуальних кодексах було передбачено касаційні фільтри, дотримання яких стало законодавчою вимогою для доступу до касаційного перегляду. Основою для застосування цих критеріїв залишається неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права, але вже в певних межах. Загалом, ці межі зводяться до чотирьох критеріїв: (1) в оскаржуваному рішенні не враховано висновок ВС про застосування норми права у подібних правовідносинах; (2) в касаційній скарзі обґрунтовано необхідність відступлення від застосованого в оскаржуваному рішенні висновку ВС про застосування норми права у подібних правовідносинах; (3) відсутній висновок ВС про застосування норми права у подібних правовідносинах; (4) є безумовні підстави для скасування судового рішення та передачі справи на новий розгляд через окремі істотні процесуальні порушення⁴.

¹ Звіт про здійснення правосуддя Верховним Судом за 2024 рік // https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/rizne/1_Zvit_1_VS_2024.pdf

² Перспективи забезпечення єдності судової практики: підсумки діалогової платформи // <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1724869>

³ Звіт про здійснення правосуддя Верховним Судом за 2024 рік // https://court.gov.ua/storage/portal/supreme/rizne/1_Zvit_1_VS_2024.pdf

⁴ Нижний А. Аналіз практики Верховного Суду щодо застосування касаційних фільтрів у адміністративних, господарських та цивільних справах (за період 01.01.2020 – 31.12.2021), Київ, 2022 (в рамках проекту Ради Європи «Підтримка судової влади України в забезпеченні кращого доступу до правосуддя») // <https://rm.coe.int/-/2022-/1680b50ad7>

Ці правила сконцентровані на необхідності формального порівняння висновків у оскаржуваних судових рішеннях та висновків щодо застосування норм права, на які посилається скажчик. Проте у окремих випадках касаційні скарги можуть містити посилання на десятки різних постанов ВС, які не завжди будуть релевантні⁵. У випадку необґрунтованості касаційної скарги та відмови у відкритті касаційного провадження ВС має давати оцінку таким посиланням скажчика уже на стадії вирішення питання про відкриття або не відкриття касаційного провадження. За такого підходу фактично повноцінний розгляд аргументів касаційної скарги відбувається уже на стадії вирішення питання про відкриття касаційного провадження, що знаходить відображення у об'ємних та деталізованих мотивувальних частинах ухвал про відмову у відкритті касаційного провадження⁶.

З огляду на перелік питань, які потрібно розглянути під час вирішення питання про відкриття касаційного провадження, існуючий 20 денний строк для цього є занадто короткий. Особливо якщо у касаційній скарзі наводиться значний обсяг попередніх висновків Верховного Суду, яким за твердженням скажчика не відповідає оскаржуване рішення.

Крім того, якщо Верховний Суд після відкриття касаційного провадження у справі дійде висновку про помилковість аргументів скажчика щодо існування підстав для проходження скаргою касаційних фільтрів, він ухвалює різні процесуальні рішення залежно від того, на підставі якого касаційного фільтру подана касаційна скарга. Наприклад, якщо скажчик посилається на неврахування судом апеляційної інстанції висновку Верховного Суду, то він або закриває касаційне провадження, якщо відносини у справі, що розглядається, та у рішенні, на яке посилається скажчик, не є подібними, або залишає касаційну скаргу без задоволення, якщо оскаржувані рішення не суперечать висновкам Верховного Суду, на які посилається позивач⁷.

Також, існуючі касаційні фільтри (в частині суперечності висновку ВС рішення апеляції, відсутності такого висновку ВС або необхідності відступлення від нього) виходять з ідеальної роботи ВС, коли всі його рішення взаємоузгоджені, а касаційні фільтри направлені виключно на контроль за врахуванням раніше сформульованих висновків ВС або вдосконалення практики ВС шляхом формулювання нового висновку або відступлення від попереднього. Проте серед підстав касаційного перегляду відсутнє існування суперечливих рішень ВС у подібних правовідносинах, що досить часто виникає на практиці.

Пропозиції змін до законодавства

- 1) Перейти до найбільш поширених у іноземних юрисдикціях критеріїв допуску справи до касаційного перегляду, серед яких значення справи для правозастосовчої практики або її виняткове значення для учасника справи чи

⁵ Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 21.08.2025 у справі № 320/412/20 // <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129676428>

⁶ Ухвала Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 04.07.2025 у справі № 496/6465/22 // <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128962321>

⁷ Нижний А. Аналіз практики Верховного Суду щодо застосування касаційних фільтрів у адміністративних, господарських та цивільних справах (за період 01.01.2020 – 31.12.2021), Київ, 2022 (в рамках проекту Ради Європи «Підтримка судової влади України в забезпеченні кращого доступу до правосуддя») // <https://rm.coe.int/-2022-/1680b50ad7>

суспільства, які сформульовані більш узагальнено, ніж у чинних процесуальних кодексах. Це дозволить ВС бути більш гнучким при вирішенні питання про допуск справи до свого провадження та, відповідно, у регулюванні свого навантаження. Крім того, такий критерій включав би у себе ще одну підставу для касаційного оскарження, яка на сьогодні відсутня, а саме існування суперечливих рішень ВС у подібних правовідносинах. Подібна норма існувала як підстава для перегляду рішень вищих спеціалізованих судів ВСУ у випадку «неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, внаслідок чого ухвалено різні за змістом судові рішення у подібних правовідносинах». Запропоновані нижче формулювання змін до процесуальних кодексів в цій частині схожі, наприклад, до положень п. 2 ч. 3 ст. 287 ГПК України, які встановлюють виняткові підстави для касаційного перегляду рішень у малозначних справах. Водночас, доцільно було б зберегти у практиці ВС напрацьовані підходи до порівняння висновків ВС щодо застосування норми права у межах такого критерію як «істотне значення для забезпечення формування, сталості або розвитку єдиної правозастосовчої практики».

- 2) Оскільки пропонується запровадити нові касаційні фільтри необхідно врегулювати наслідки їх не проходження касаційною скаргою. За аналогією з чинною нормою про наслідки ухвалення апеляційним судом рішення відповідно до існуючого висновку ВС, пропонується, щоб у випадку не проходження касаційною скаргою нових касаційних фільтрів, суд відмовляв у відкритті касаційного провадження.
- 3) Уніфікувати підходи та встановити, що якщо касаційна скарга пройшла один із касаційних фільтрів і відкрито касаційне провадження, Верховний Суд має розглядати таку скаргу по суті і ухвалювати постанову, де може сформулювати новий висновок або підтвердити попередній чи відступити від нього. Саме такий підхід існував до запровадження чинних касаційних фільтрів у 2020 році. Для цього потрібно виключити положення, за якими ВС закриває касаційне провадження, якщо після відкриття касаційного провадження судом встановлено, що наведені у касаційній скарзі підстави для касаційного оскарження є необґрунтованими (апеляційний суд вирішив справу з урахуванням висновку ВС або неподібність спірних відносин до тих, на висновок ВС щодо яких посилався скажчик).
- 4) Збільшити строк вирішення питання про прийняття касаційної скарги до провадження до прийнятного, особливо з урахуванням наведеної вище пропозиції про скасування підстав для закриття касаційного провадження внаслідок висновку суду про необґрунтованість касаційної скарги, зробленого після відкриття касаційного провадження.

Для реалізації наведеного пропонується:

- 1) викласти ч. 2 ст. 287 ГПК України у наступній редакції:

«2. Підставами касаційного оскарження судових рішень, зазначених у пунктах 1, 4 частини першої цієї статті, є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права виключно в таких випадках:

- 1) якщо касаційна скарга стосується питання права, яке має істотне значення для забезпечення формування, сталості або розвитку єдиної правозастосовчої практики;*
- 2) справа становить значний суспільний інтерес або має виняткове значення для учасника справи, який подає касаційну скаргу;*
- 3) якщо судові рішення оскаржується з підстав, передбачених частинами першою, третьою статті 310 цього Кодексу»;*
- 2) викласти пункт 5 ч. 1 ст. 293 ГПК України у новій редакції, за якою суд касаційної інстанції відмовляє у відкритті касаційного провадження у справі, якщо:
«5) дійшов висновку про необґрунтованість наведених у касаційній скарзі посилань на існування обставин, передбачених пунктами 1, 2 частини другої статті 287 цього Кодексу;
- 3) виключити п.п. 4 та 5 ч. 1 ст. 296 ГПК України;
- 4) внести зміни до ч. 5 ст. 292, ч. 5 ст. 293, ч. 3 ст. 294 ГПК України, за якими питання про повернення касаційної скарги, відмови у відкритті касаційного провадження або відкриття касаційного провадження вирішується **протягом 30 днів** з дня надходження касаційної скарги або з дня закінчення строку на усунення недоліків.

2. Відсутність чіткого виокремлення висновку щодо застосування норми права у тексті постанов Верховного Суду

На сьогодні забезпечення єдності судової практики відбувається на основі поняття «висновок Верховного Суду про застосування норми права» (далі – висновок ВС) та механізмі їх узгодження, що мають ряд недоліків. Відсутні як єдність щодо змісту поняття «висновок ВС», так і усталена практика чіткого виокремлення такого висновку ВС (який є обов’язковим для врахування іншими судами) від іншого тексту постанови ВС (який не є обов’язковим для врахування іншими судами).

Усталеним у практиці ВС є визначення, за яким «правовим висновком Верховного Суду є висновок щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, сформульований внаслідок казуального тлумачення норми при касаційному розгляді конкретної справи, та викладений у мотивувальній частині постанови Верховного Суду, прийнятої за наслідками такого розгляду»⁸. При цьому зазначається, що «підставою для касаційного оскарження є неврахування висновку Верховного Суду саме щодо застосування норми права, а не будь-якого висновку, зробленого судом касаційної інстанції в обґрунтування мотивувальної частини постанови. Саме лише зазначення у

⁸ Ухвала Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду від 21.08.2025 у справі № 320/412/20 // <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129676428>

постанові Верховного Суду норми права також не є його правовим висновком про те, як саме повинна застосовуватися норма права у подібних правовідносинах»⁹.

З іншого боку, окремі судді ВП ВС звертають увагу на таке явище, як висновок *sub silentio* (лат. «під мовчанням»), коли мотивувальна частина рішення касаційного суду не містить чітко сформульованого висновку, а «його можна хіба що з припущенням вивести з того, що в результаті вирішив суд», що «скоріше створює проблеми для наступного правозастосування»¹⁰. Тому наголошується на тому, що висновок Верховного Суду про застосування норм права «має формулюватись експліцитно за формулою квазінорми про те, як слід застосовувати відповідну норму права, тобто таким чином, щоб висновок міг слугувати засновком в умовиводі для вирішення цієї та інших подібних справ, де другим (меншим засновком) будуть твердження про існування відповідних фактів, з якими норма пов'язує таке своє застосування»¹¹.

Також звертається увага на існування розмежування висновків мотивувальної частини постанови ВС, які вплинули на результат розгляду касаційної скарги (лат. *ratio decidendi* – «підстава для рішення»), а також висновків, що не є необхідними для вирішення спірного питання (лат. *obiter dicta* – «сказано між іншим»). На відміну від останніх, саме перші висновки повинні мати обов'язкове значення для подальшого правозастосування, проте на практиці розмежування *ratio decidendi* та *obiter dicta* є досить складним¹². Проте, аналізуючи одну і ту ж постанову ВС, різні судді можуть робити різні висновки щодо того, яка саме частина є обов'язковою для врахування *ratio decidendi*. Відтак у вітчизняних умовах «для українського судочинства також видається сповненим можливостями для зловживання шлях надання повноваження суду, який зобов'язаний враховувати висновок Верховного Суду (а це сам Верховний Суд і суди нижчих інстанцій), самостійно вирішувати, яка частина з висновку становить обов'язкове *ratio*»¹³.

Пропозиції змін до законодавства

Пропонується встановити, що обов'язковим для врахування є лише висновки ВС щодо застосування норми права, які сформульовані експліцитно та відокремлені від висновків ВС за результатом розгляду касаційної скарги. Подібний механізм існував у практиці Верховного Суду України, який подібні узагальнені «правові позиції» публікував у файлі з текстом судового рішення, але після його змісту (нижче підписів суддів), відокремлюючи його таким чином від рішення конкретного спору¹⁴. У такому випадку інші висновки ВС, викладені у контексті результату розгляду конкретної касаційної скарги, не будуть формально обов'язковими для врахування, проте переважно враховуватимуться судами як «м'яке право».

Для реалізації наведеного пропонується:

⁹ Ухвала Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 13.02.2025 у справі № 910/18940/23 // <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125224559>

¹⁰ Пільков К.М. Висновки Верховного Суду: формула висновку, його обов'язковість та механізм відступу. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 8. С. 203 // http://www.lsej.org.ua/8_2023/46.pdf

¹¹ Там само. С. 208

¹² Там само. С. 204

¹³ Там само.

¹⁴ Наприклад, Постанова Верховного Суду України від 21.03.2011 у справі № 3-7гс11 // <https://reyestr.court.gov.ua/Review/14758922>

- 1) доповнити п. 3 ч. 1 ст. 315 ГПК України новим підпунктом, згідно з яким постанова суду касаційної інстанції складається з мотивувальної частини із зазначенням **«висновків щодо застосування норми права, якщо такі були зроблені судом касаційної інстанції, які відокремлюються від висновків за результатами розгляду касаційної скарги»**;

3. Відсутність механізму узгодження суперечливих висновків Верховного Суду щодо застосування норм права

Іншою проблемою чинного механізму забезпечення єдності практики на основі висновків ВС є те, що існуючі касаційні фільтри та підстави для передачі справи на розгляд палати, об'єднаної палати або ВП ВС спрямовані тільки на забезпечення можливості формування нової судової практики (якщо відсутній висновок ВС щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах) або зміну існуючої практики (якщо скажчик вмотивовано обґрунтував необхідність відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у постанові Верховного Суду та застосованого судом апеляційної інстанції в оскаржуваному судовому рішенні).

Натомість процесуальні кодекси не містять механізму узгодження суперечливих висновків ВС, а тому фактично ґрунтуються на презумпції існування абсолютно узгодженої практики ВС, коли усі судді ВС володіють усією інформацією про всі висновки ВС та враховують їх у своїх рішеннях. Проте це є очевидно неможливим з огляду на, по-перше, згадану щорічну кількість постанов ВС, по-друге, відсутність єдиного розуміння, що саме слід вважати висновком ВС про застосування норми права та, по-третє, кількість колегій і палат у межах ВС, які ухвалюють відповідні рішення.

Так, відповідно до ч. 7 ст. 19 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» максимальна кількість суддів Верховного Суду не може перевищувати двохсот суддів. При такій максимальній кількості суддів у ВС могли б діяти ВП ВС у складі 21 судді, 59 колегій у складі 3 суддів кожна (разом 177 суддів), а також 4 об'єднані палати та 4-5 судових палат у кожному касаційному суді. Тобто за чинного регулювання у складі ВС може одночасно діяти біля 80 різних складів суддів ВС, кожен з яких уповноважений ухвалювати постанови за результатом розгляду касаційних скарг по суті, кожна з яких формально є рівноцінною і може містити висновок про застосування норми права.

Тому на практиці виникають ситуації, коли висновки ВС, викладені у різних постановах, суперечать один одному. На сьогодні такі суперечності вирішуються через механізм відступу від одного із таких висновків. Водночас, відступ від попереднього висновку ВС призначений для зміни існуючого підходу до тлумачення та застосування норми права, а не узгодження різних підходів у різних постановах ВС.

Більш того, механізм відступу від висновку ВС буде незастосовний до випадків, коли колегія суддів ухвалила постанову, яка суперечить існуючій послідовній практиці ВС, яка, наприклад, уже підтверджена постановою ВП ВС. В такому випадку у ВП ВС будуть відсутні підстави для відступу від такого «висновку», викладеного у постанові колегії суддів ВС, а тому вона може лише підтвердити правильність свого попереднього підходу в ухвалі про відмову у прийнятті до провадження відповідної касаційної скарги.

Пропозиції змін до законодавства

Оскільки функцію узгодження практики між колегіями суддів, палатами та касаційними судами виконують, відповідно, палата, об'єднана палата та ВП ВС, пропонується у подібних випадках передавати справу їм на розгляд. Подібна норма існувала до 2017 року як підстава для перегляду рішень вищих спеціалізованих судів ВСУ у випадку «неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права, внаслідок чого ухвалено різні за змістом судові рішення у подібних правовідносинах».

Для реалізації наведеного пропонується:

- 1) доповнити ч. 1 ст. 302 ГПК України новим пунктом, за яким суд, який розглядає справу в касаційному порядку у складі колегії суддів, передає справу на розгляд палати, до якої входить така колегія, якщо **«2) існують неоднакові висновки колегій суддів цієї ж палати щодо застосування норми права, що спричинило ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах»;***
- 2) доповнити ч. 2 ст. 302 ГПК України новим пунктом, за яким суд, який розглядає справу в касаційному порядку у складі колегії суддів або палати, передає справу на розгляд об'єднаної палати, якщо: **«2) існують неоднакові висновки колегій суддів з різних палат або різних палат щодо застосування норми права, що спричинило ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах»;***
- 3) доповнити ч. 3 ст. 302 ГПК України новим пунктом, за яким суд, який розглядає справу в касаційному порядку у складі колегії суддів, палати або об'єднаної палати передає справу на розгляд Великої Палати, якщо **«2) існують неоднакові висновки колегій суддів (палат, об'єднаних палат) з різних касаційних судів щодо застосування норми права, що спричинило ухвалення різних за змістом судових рішень у подібних правовідносинах».***

4. Відмови у прийнятті до провадження справ з боку судової палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду, які зберігають суперечливу судову практику

Існують випадки, коли палата, об'єднана палата або ВП ВС відмовляє у прийнятті до розгляду касаційних скарг, обґрунтованих існуванням суперечливих висновків ВС, з посиланням на неподібність відповідних правовідносин. Підставами для таких відмов можуть бути незначні відмінності у обставинах справи або різний підхід щодо того, яку саме частину мотивації постанови ВС слід вважати «висновком ВС». Як наслідок, суперечності між різними неузгодженими підходами ВС залишаються нерозв'язаними.

Наприклад, ухвалою від 02.07.2024 колегія суддів КГС ВС передала до ВП ВС справу № 907/947/22 з посиланням на існування різної практики щодо можливості або неможливості покладення витрат на професійну правничу допомогу на третю особу. ВП ВС повернула цю справу на розгляд колегії суддів з посиланням на неподібність правовідносин, а також зазначила, що «висновок, від якого просить відступити КГС ВС,

Велика Палата Верховного Суду ... не формулювала»¹⁵. Цікаво, що кілька суддів ВП ВС, включаючи суддю-доповідача, виклали окрему думку, у якій погодились з необхідністю «узгодження сформованих у справах № 923/199/21 та № 910/2592/19 підходів Великої Палати Верховного Суду до тлумачення процесуальних норм, які визначають порядок розподілу судових витрат», а також не погодились з існуванням підстав для тверджень ВП ВС про неподібність цих справ¹⁶.

Слід зазначити, що рішення про прийняття або не прийняття справи до розгляду приймається у загальному порядку, тобто більшістю від палати, об'єднаної палати або ВП ВС.

Пропозиції змін до законодавства

Пропонується встановити зменшений кворум для вирішення питання про прийняття справи до провадження судовою палатою, об'єднаною палатою або ВП ВС. Наприклад, у Верховному Суді США для прийняття справи для провадження потрібно 4 голоси з 9 суддів цього суду¹⁷. Подібна норма також діяла в Україні до 2018 року при вирішенні питання про допуск до провадження Верховного Суду України справи для перегляду рішень касаційних судів, коли таке провадження відкривалось, якщо хоча б один суддя у колегії з трьох суддів дійшов висновку про необхідність його відкриття (наприклад, ч. 3 ст. 360 ЦПК України).

Це призведе до тимчасового збільшення кількості справ, які розглядаються судовою палатою, об'єднаною палатою або ВП ВС (до моменту зменшення кількості суперечностей між висновками ВС), а також до нерівномірного збільшення навантаження на суддів об'єднаних палат, які розглядають справи також у складі колегій. Водночас, таке зростання навантаження може бути збалансоване через встановлення для таких суддів понижуючих коефіцієнтів навантаження при розгляді справ у складі колегій за аналогією з тим, як це може бути передбачено для суддів, що займають адміністративні посади.

Для реалізації наведеного пропонується:

- 1) доповнити ч. 6 ст. 303 ГПК України положенням, за яким «Справа вважається прийнятою до розгляду палатою, об'єднаною палатою або Великою Палатою Верховного Суду, якщо таке рішення підтримане щонайменше однією третьою голосів суддів відповідної палати, об'єднаної палати, Великої Палати Верховного Суду».***

5. Значна кількість відступів від раніше сформульованих висновків Верховного Суду щодо застосування норм права

Існує досить значна кількість відступів від раніше сформульованих висновків ВС щодо застосування норм права. Зокрема, протягом 2017-2024 років лише ВП ВС ухвалила

¹⁵ Ухвала ВП ВС від 02.07.2024 у справі № 907/947/22 // <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121753932>

¹⁶ Окрема думка суддів ВП ВС від 10.09.2024 у справі № 907/947/22 // <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121901229>

¹⁷ Win Bowman. The Supreme Court's Rule of Four // <https://www.fjc.gov/history/spotlight-judicial-history/rule-four>

267 постанов, у яких відступила від правових висновків Верховного Суду України, касаційних судів у складі Верховного Суду та ВП ВС¹⁸.

У випадках відступлення судової палати, об'єднаної палати або ВП ВС від висновків, наприклад, колегії суддів чи судової палати це є зрозумілим, оскільки таким чином відбувається формування та узгодження спільного для усього ВС підходу до застосування певної норми права.

Проте кожен висновок ВП ВС щодо застосування норми права фіналізує процес узгодження підходів у ВС, з урахуванням чого відображені у постановах ВП ВС висновки сприймаються як остаточні не тільки усією системою правосуддя, але і усіма учасниками правовідносин, які регулюються відповідною нормою права з урахуванням висновку ВП ВС. Тому відступ ВП ВС від своїх висновків, особливо протягом відносно короткого періоду часу, має бути подією екстраординарною та рідкісною. Водночас, починаючи з початку свого існування у 2017 році до кінця 2024 року ВП ВС уже 55 разів відступила від своїх власних висновків¹⁹.

Більше того, існують випадки, коли Верховний Суд не бере до уваги свій більш ранній висновок та ухвалює рішення, відмінне від цього більш раннього висновку, формально не зазначаючи про його зміну, що є очевидно негативним явищем для юридичної визначеності та іменується «прихованим»²⁰ або «імпліцитним»²¹ відступом. Наприклад, у постанові від 06.02.2019 у справі № 911/141/18 ВП ВС зробила висновок, що відповідно до ч. 2 ст. 533 ЦК України грошовий еквівалент в іноземній валюті застосовується лише тоді, коли його визначено у зобов'язанні договором або законом. А тому якщо договором не передбачено валютного еквіваленту для повернення коштів, сплачених із застосуванням валютного еквіваленту, такі кошти повертаються у гривні без застосування еквіваленту. Відтак ВП ВС зазначила про відсутність підстав для відступу від висновку, викладеного у постанові Касаційного цивільного суду від 27.06.2018 у справі № 369/10003/16-ц²². Натомість через рік, у постанові від 07.07.2020 у справі № 296/10217/15-ц ВП ВС уже зробила протилежний висновок, за яким оскільки позивачка передала відповідачу аванс у еквіваленті до доларів США, до спірних правовідносин підлягає застосуванню частина друга статті 533 ЦК України, а аванс має бути повернуто з урахуванням зміни офіційного курсу гривні до долара США. Жодних пояснень щодо співвідношення такої позиції зі своїм же попереднім висновком річної давності наведено не було²³, хоча троє суддів ВП ВС в своїй спільній окремій думці

¹⁸ Хотинська-Нор О., Нижний А. Стислий виклад дискусії Діалогової платформи «Єдність судової практики: спроба переосмислення» (Львів, 13-14 грудня 2024 року) (За підтримки проекту Ради Європи "Підтримка судової влади України в умовах війни та післявоєнного періоду")// <https://rm.coe.int/-/2024-/1680b5a665>

¹⁹ Там само.

²⁰ Пільков К.М. Висновки Верховного Суду: формула висновку, його обов'язковість та механізм відступу. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 8. С. 207-208 // http://www.lsej.org.ua/8_2023/46.pdf

²¹ Перспективи забезпечення єдності судової практики: підсумки діалогової платформи // <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1724869>

²² Постанова Великої Палати Верховного Суду від 06.02.2019 у справі № 911/141/18 // <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80112402>

²³ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 07.07.2020 у справі № 296/10217/15-ц // <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90458917>

наводили аргументи, аналогічні до такого попереднього висновку²⁴. Цікаво, що в подальшому практика ВС пішла саме шляхом другої за часом ухвалення постанови²⁵, залишаючи, таким чином, формально не вирішеною неузгодженість між висновками у постановях ВП ВС від 06.02.2019 у справі № 911/141/18 ВП ВС та від 07.07.2020 у справі № 296/10217/15-ц.

З одного боку, причиною цього є відсутність чіткого визначення підстав, за наявності яких допускається відступ від висновку ВС. Хоча на сьогодні ВС встановив певні критерії, вони належать до оціночних категорій і навряд чи потребують відображення в законодавстві: «...Причинами для відступу можуть бути вади попереднього рішення чи групи рішень (їх неефективність, неясність, неузгодженість, необґрунтованість, незбалансованість, помилковість); зміни суспільного контексту... З метою забезпечення єдності та сталості судової практики для відступу від висловлених раніше правових позицій Верховного Суду суд повинен мати ґрунтовні підстави: попередні рішення мають бути помилковими, неефективними чи застосований у цих рішеннях підхід повинен очевидно застаріти внаслідок розвитку в певній сфері суспільних відносин або їх правового регулювання...»²⁶.

З іншого боку, *негативно на стабільність судової практики впливає також постійна змінюваність складу спеціальних утворень у складі ВС, відповідальних за забезпечення єдності практики ВС (насамперед, ВП ВС)*. Це призводить до збільшення ймовірності відступу від раніше напрацьованих ВС правових позицій, зумовленого не зміною суспільних відносин, а простою зміною складу відповідних палат. Наприклад, у постанові від 18.09.2024 у справі № 918/1043/21 ВП ВС відступила від свого ж висновку, викладеного раніше у постанові від 20.07.2022 у справі № 923/196/20, та на основі буквального тлумачення статті 216 ЦК України зазначила, що суд, задовольняючи вимогу сторони про повернення переданого за недійсним правочином майна, має також присудити стягнути з позивача на користь відповідача одержані за правочином кошти (повернути передане нею майно)²⁷. У розгляді справи брали участь 18 суддів ВП ВС, з яких 7 суддів написали окремі думки щодо різних аспектів цієї постанови. При цьому у деяких окремих думках суддів прямо зазначено, що вказана постанова ВП ВС «зумовлює надалі неузгодженість у судовій практиці..., що в майбутньому, цілком вірогідно, зрештою зумовить необхідність передачі іншої справи на розгляд Великої Палати Верховного Суду для формування висновків щодо застосування цих норм у спірних правовідносинах»²⁸. З урахуванням розподілу голосів у ВП ВС при прийнятті цієї постанови, а також такої оцінки ухваленого судового рішення ймовірно, що після чергових змін у складі ВП ВС вона відійде і від цього висновку про застосування норми права.

²⁴ Окрема думка суддів Великої Палати Верховного Суду щодо постанови Великої Палати Верховного Суду від 07.07.2020 у справі № 296/10217/15-ц // <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90458963>

²⁵ Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 15.01.2021 у справі № 904/2357/20 // <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94180468>

²⁶ Ухвала КГС ВС від 31.03.2025 у справі № 927/120/24 // <https://reyestr.court.gov.ua/Review/126258957>

²⁷ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 18.09.2024 у справі № 918/1043/21 // <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121753942>

²⁸ Окрема думка судді Великої Палати Верховного Суду від 18.09.2024 у справі № 918/1043/21 // <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122769630>

Ще однією причиною частих відступів від попередніх висновків ВС є *практика ухвалення рішень більшістю не від складу ВП ВС, а від фактично присутніх на засіданні суддів*. Оскільки загальний склад ВП ВС становить 21 суддю, а її засідання є правомочним при наявності двох третин від складу (тобто 14 суддів), мінімально необхідним для ухвалення рішення ВП ВС може бути навіть 8 голосів «за», що лише на один голос більше від третини її складу. Наприклад, у постанові від 16.06.2020 у справі № 145/2047/16-ц ВП ВС відступила від раніше існуючих підходів та зазначила, що підписання договору від імені однієї із сторін іншою особою тягне за собою не недійсність, а неукладеність договору. Враховуючи, що було викладено 7 окремих думок до цього рішення при 17 суддях, які брали участь у розгляді справи, рішення про відступлення від досить фундаментального та стабільного підходу було ухвалено всього десятьма голосами суддів, тобто меншістю від його складу.

Пропозиції змін до законодавства

З метою усунення залежності результату розгляду касаційної скарги по суті та формування висновку ВС від того, хто саме із суддів ВС присутній під час розгляду касаційної скарги (насамперед, щодо ВП ВС), пропонується встановити, щоб рішення колегії, палати, об'єднаної палати або ВП ВС ухвалювались більшістю від складу суддів відповідно колегії суддів, палати, об'єднаної палати або ВП ВС. Також, для компенсації негативного впливу на стабільність судової практики регулярної змінюваності складу об'єднаних палат та ВП ВС можна передбачити, що рішення палати, об'єднаної палати або ВП ВС про відступ від раніше сформульованого висновку щодо застосування норми права цієї ж палати, об'єднаної палати або ВП ВС ухвалюється кваліфікованою більшістю (двома третинами голосів) від складу палати, об'єднаної палати або ВП ВС. При цьому відступ від висновку щодо застосування норми права «по вертикалі» (наприклад, об'єднаною палатою від висновку колегії) здійснюється за загальними правилами.

Для реалізації наведеного пропонується:

- 1) викласти абз. 1 ч. 1 ст. 314 ГПК України в наступній редакції: «1. Суд касаційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги більшістю голосів суддів відповідної колегії суддів (палати, об'єднаної палати, Великої Палати Верховного Суду) ухвалює судові рішення у формі постанов згідно з вимогами, встановленими статтею 34 та главою 9 розділу III цього Кодексу, з урахуванням особливостей, зазначених у цій главі»;***
- 2) доповнити ч. 1 ст. 314 ГПК України новим абзацом в наступній редакції: «Постанова палати, об'єднаної палати, Великої Палати Верховного Суду про відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у раніше ухваленій постанові цієї ж палати, об'єднаної палати або Великої Палати Верховного Суду, ухвалюється двома третинами голосів суддів відповідної палати, об'єднаної палати, Великої Палати Верховного Суду».***

6. Надмірно жорсткі межі перегляду Верховним Судом судових рішень у касаційному порядку

Відповідно до положень процесуальних кодексів (наприклад, ч.ч. 1, 4 ст. 300 ГПК України) переглядаючи у касаційному порядку судові рішення, суд касаційної інстанції в межах доводів та вимог касаційної скарги, які стали підставою для відкриття касаційного провадження, та на підставі встановлених фактичних обставин справи перевіряє правильність застосування судом першої чи апеляційної інстанції норм матеріального і процесуального права. Суд не обмежений доводами та вимогами касаційної скарги, якщо під час розгляду справи буде виявлено порушення норм процесуального права, передбачені пунктами 1, 3, 4, 8 частини першої статті 310, частиною другою статті 313 цього Кодексу, а також у разі необхідності врахування висновку щодо застосування норм права, викладеного у постанові Верховного Суду після подання касаційної скарги.

Відтак, якщо касаційна скарга не містить посилання на раніше сформульований висновок ВС, якому суперечить рішення апеляційного суду, при касаційному перегляді ВС формально не може аналізувати відповідність оскаржуваного рішення апеляційного суду такому висновку ВС. У випадку існування також інших підстав для касаційного оскарження складається ситуація, коли ВС розглядає по суті касаційну скаргу на рішення апеляційного суду, яке суперечить певному висновку ВС, проте може залишити таке рішення без змін, оскільки зв'язаний жорсткими межами касаційного перегляду, а скаржник не посилався на неврахування певного висновку ВС апеляційним судом. Хоча мотивувальна частина такої постанови ВС не буде містити аналізу неврахованого апеляційним судом попереднього висновку ВС, касаційний суд залишить без змін відповідне рішення апеляційного суду, що може трактуватись як відступ *sub silentio* (лат. «під мовчанням») від попереднього висновку ВС, тобто коли висновок про застосування норми права можна «з припущенням вивести з того, що в результаті вирішив суд»²⁹.

Пропозиції змін до законодавства

Пропонується передбачити, що ВС не обмежений доводами та вимогами касаційної скарги у разі необхідності врахування попереднього висновку ВС не залежно від того, чи такий висновок був викладений у іншій постанові ВС до подання касаційної скарги, чи після цього. Водночас, вказане положення може бути залишене у чинній редакції у випадку запровадження положення про обов'язковість лише чітко виокремлених висновків ВС у постановах, де такі висновки сформульовані (пункт 2 цього Аналізу), оскільки в таких умовах буде значно менше підстав для тверджень про можливість існування відступів *sub silentio* від попереднього висновку ВС.

Для реалізації наведеного пропонується:

1) виключити у ч. 1 ст. 300 ГПК України слова «після подання касаційної скарги».

7. Відсутність механізму узгодження різної практики Верховного Суду щодо застосування окремих норм права, які регулюють порядок касаційного провадження

В окремих випадках ВС застосовує різні підходи до застосування норм процесуального права саме в ухвалах, оскільки ці норми регулюють порядок відкриття касаційного провадження та їм не дається оцінка у постановах ВС за результатом

²⁹ Пільков К.М. Висновки Верховного Суду: формула висновку, його обов'язковість та механізм відступу. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 8. С. 202-203 // http://www.lsej.org.ua/8_2023/46.pdf

розгляду касаційних скарг. В такому випадку виникає різна судова практика ВС, яка не охоплюється існуючим механізмом узгодження суперечливих висновків ВС, оскільки передати на розгляд судової палати, об'єднаної палати або ВП ВС можна лише справу, яка стосується висновків, викладених у постановах ВС.

Наприклад, вище зазначалось, що досить часто ВС дає змістовну оцінку посиланням скажника щодо невідповідності рішення апеляційного суду висновкам ВС уже на стадії вирішення питання про відкриття або не відкриття касаційного провадження, насамперед, в ухвалах про відмову у відкритті касаційного провадження³⁰.

Інші судді ВС тлумачать існуючі касаційні фільтри так, що на стадії вирішення питання про відкриття касаційного провадження ВС повинен перевіряти лише існування формального посилання у касаційній скарзі на невідповідність оскаржуваних рішень попереднім висновкам ВС або відсутність висновку ВС у подібних правовідносинах, оскільки питання змісту доводів касаційної скарги мають оцінюватися судом «під час розгляду касаційної скарги у судовому засіданні, а не на стадії відкриття/повернення касаційної скарги»³¹.

Таким чином, на практиці застосування чинних касаційних фільтрів має наслідком або постановлення ухвали про відмову у відкритті касаційного провадження з аналізом аргументів скажника, що за рівнем деталізації схожа на постанову за результатом розгляду касаційної скарги по суті, або застосування підходу, за яким касаційне провадження відкривається за будь-якою касаційною скаргою, яка формально містить посилання на відповідні підстави касаційного провадження, з подальшим закриттям касаційного провадження у випадку, якщо такі підстави не будуть підтверджені за результатом розгляду касаційної скарги по суті³².

Можливим способом узгодження суперечливих висновків ВС про застосування таких норм процесуального права може бути зазначення у процесуальних кодексах, що висновки ВС про застосування норм права можуть бути викладені також і в ухвалах ВС. Проте, по-перше, це може призвести до істотного збільшення навантаження на ВС, оскільки за відсутності чіткого виокремлення висновку у тексті судових рішень ВС у такій якості може розглядатись навіть оцінка обґрунтованості судом заяви про оголошення перерви у судовому засіданні. По-друге, саме ухвалюючи постанову за результатом розгляду касаційної скарги по суті ВС виконує функцію суду права та забезпечує однакове правозастосування судами нижчих інстанцій через формування висновку ВС, обов'язкового для врахування в подальшому.

Тому однакове тлумачення та застосування норм процесуального права, які регулюють діяльність самого ВС, мало б досягатись через внутрішньо-організаційні

³⁰ Ухвала Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 04.07.2025 у справі № 496/6465/22 // <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128962321>

³¹ Ухвала Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 01.09.2025 у справі № 910/1239/25 // <https://reyestr.court.gov.ua/Review/129892647>

³² Ухвала Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 23.09.2025 у справі № 910/12023/24 // <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130552186>

заходи у межах цього суду, як варіант, через узгодження підходів на Пленумі ВС або зборах суддів відповідних касаційних судів.

8. Відсутність касаційного перегляду у окремих категоріях справ (зокрема, у справах про адміністративні правопорушення)

З огляду на обмеження доступу справ до касаційного перегляду існують певні категорії судових рішень, які не можуть потрапити на розгляд до ВС. Відтак, як зазначає голова ВС С. Кравченко, актуальним залишається питання забезпечення єдності судової практики у випадках, коли судові рішення не підлягають касаційному оскарженню, зокрема, у справах про адміністративні правопорушення³³.

Справи про адміністративне правопорушення узагальнено можна поділити на кілька категорій, у кожній з яких касаційний перегляд не передбачено. Перша включає більшість таких справ, де постанови про притягнення до адміністративної відповідальності виносяться різними суб'єктами владних повноважень (наприклад, органами Національної поліції за порушення правил дорожнього руху на підставі ст. 124 КУпАП) та можуть бути оскаржені у порядку адміністративного судочинства. Рішення апеляційного адміністративного суду за результатом апеляційного перегляду не можуть бути оскаржені (ст. 268, ч. 3 ст. 272 КАСУ). Друга охоплює випадки, коли справи про адміністративні правопорушення розглядаються безпосередньо загальними судами (наприклад, у випадку керування транспортними засобами у стані алкогольного або іншого сп'яніння за ст. 130 КУпАП). Постанова загального апеляційного суду у таких справах є остаточною й оскарженню не підлягає (ч. 10 ст. 294 КУпАП). Третя категорія – це постанови судів будь-якої інстанції та спеціалізації у справах про прояв неповаги до суду за ст. 185-3 КУпАП, щодо яких ст. 221-1 КУпАП теж передбачено лише можливість апеляційного перегляду.

Слід звернути увагу, що раніше єдність судової практики у сфері відповідальності за адміністративні правопорушення забезпечувалась через постанови Пленуму Верховного Суду України³⁴, хоча ці справи, за загальним правилом, і не підлягали перегляду цим судом.

Пропозиції змін до законодавства

Можливими шляхами забезпечення єдності практики у справах про адміністративні правопорушення можуть бути наступні.

По-перше, надання повноважень загальним зборам КАС ВС або ККС ВС видавати рекомендаційні роз'яснення щодо застосування норм права у справах про адміністративні правопорушення за аналогією з повноваженнями Пленуму ВС, передбаченими п.п. 10-1, 10-2 ч. 1 ст. 46 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», на основі узагальнення судової практики судів нижчих інстанцій, але без розгляду конкретних справ відповідними касаційними судами. Водночас, незважаючи на

³³ У Верховному Суді обговорили результати аналізу практики ВП ВС щодо відступів від раніше сформованих правових позицій // <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1399652/>

³⁴ Наприклад, постанова Пленуму Верховного Суду України від 11.06.2004 № 11 «Про окремі питання, що виникають при застосуванні судами положень ст. 276 Кодексу України про адміністративні правопорушення» // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011700-04>

існування можливості для надання подібних роз'яснень Пленумом ВС, на сьогодні це не реалізується на практиці. Іншим ризиком є виникнення суперечностей між роз'ясненнями КАС ВС та ККС ВС та відсутність формалізованого способу їх усунення.

По-друге, допуск справ до касаційного перегляду через критерій існування неоднакового застосування норми права у подібних правовідносинах, що спричинило ухвалення різних за змістом судових рішень апеляційних судів у подібних правовідносинах. Проте це призведе до збільшення навантаження на КАС ВС та ККС ВС, оскільки кожну касаційну скаргу потрібно буде аналізувати на предмет відповідності такому критерію допуску до касаційного перегляду. Для зменшення навантаження на ВС можливим є встановлення обмеження для такого касаційного перегляду у вигляді існування на момент звернення з касаційною скаргою висновку ВС, який уже усунув суперечність, на яку посилається скаргник. Водночас, у такому випадку існуватимуть ситуації, коли рішення апеляції суперечитиме певному висновку ВС, проте можливості касаційного оскарження уже не буде на відміну від справи, у якій ВС формулював відповідний висновок.

По-третє, запровадження повноваження суду апеляційної інстанції звернутись до Верховного Суду за наданням консультативного висновку щодо застосування норми права, щодо якої існує різна практика апеляційних судів, за аналогією з механізмом, який передбачений Протоколом 16 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод» і уже застосовувався ВП ВС³⁵. Водночас, на відміну від Європейського суду з прав людини, який є міжнародною організацією, у практиці національних судів касаційних інстанцій подібний механізм відсутній, оскільки судова практика формується як правило шляхом укладення рішень за результатом розгляду справ, які містять позиції щодо правильного застосування норм права.

По-четверте, можливим є запровадження інституту, подібного до зразкової справи, передбаченого ст. 290 КАС України, коли апеляційний суд, у провадженні якого перебуває відповідна справа про адміністративне правопорушення або адміністративна справа з оскарження постанови про притягнення до адміністративної відповідальності, міг би звернутися до Верховного Суду з поданням про розгляд такої справи Верховним Судом як судом апеляційної інстанції, якщо існує неоднакове застосування норми права апеляційними судами у подібних правовідносинах, що спричинило ухвалення різних за змістом судових рішень апеляційних судів у подібних правовідносинах. Оскільки єдність судової практики у межах однієї юрисдикції забезпечує об'єднана палата відповідного касаційного суду, саме ця палата могла б розглядати відповідні касаційні скарги з метою узгодження підходів різних апеляційних судів, а її висновки бути обов'язковими для врахування у подальшому.

Для реалізації наведеного пропонується:

1) доповнити ст. 294 КУпАП новою ч. 8 наступного змісту «Апеляційний суд може звернутися до Верховного Суду з поданням про розгляд ним такої справи як судом апеляційної інстанції, якщо існує неоднакове застосування норми права

³⁵ Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 25.06.2025 у справі № 607/15144/20 // <https://reyestr.court.gov.ua/Review/128876517>

апеляційними судами у подібних правовідносинах, що спричинило ухвалення різних за змістом судових рішень апеляційних судів у подібних правовідносинах. У такому випадку апеляційна скарга розглядається об'єднаною палатою Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду, а висновки щодо застосування норм права, викладені у її постанові, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права.»;

2) доповнити ст. 286 КАС України новою ч. 5-1 наступного змісту: «Суд апеляційної інстанції може звернутися до Верховного Суду з поданням про розгляд такої справи Верховним Судом як судом апеляційної інстанції, якщо існує неоднакове застосування норми права апеляційними судами у подібних правовідносинах, що спричинило ухвалення різних за змістом судових рішень апеляційних судів у подібних правовідносинах. У такому випадку апеляційна скарга розглядається об'єднаною палатою Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду, а висновки щодо застосування норм права, викладені у її постанові, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права.».